

הידושי סוגיות

בגדרי מעשי הבעלות של האבות בארץ

שקו"ט בדברי המפרשים גבי פלוגתת הש"ס בהילוך אברהם וגבי קיפול הארץ תחת משכב יעקב / ביאור מחודש בשינוי רש"י מן הש"ס גבי בעלות יעקב

הוא דקאמר לי' הכי כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו". ולפום ריהטא נראה לומר דהליכת אברהם לא עשתה ולא כלום בדיני ממונות, ובחביבותא תליא מילתא בלבד, שההליכה רק מרמות כאילו שהמקום בבעלותו, ורשות לו לילך בכולו, אבל אין ההליכה מעשה המועיל בדין. אבל יעו"י ברשב"ם על אתר, דמשמע דאף לרבנן יש כאן איזה פעולה המקרבת את הבעלות בדין, דכתב "כדי שיהא נוח כו", דהווי להו כיוורשין ולא כגולנין ולא יהי' רשות לשטן לקטרג ולא פתחון פה לבעל מדת הדין"; וזהו פירוש "כדי שיהא נוח כו", דאכ"ן ההליכה גרמה שיהא נוח לכובשה בדין. ובחולין (צא, ב) אמרי' על הכתוב גבי

א

שקו"ט בדברי המפרשים גבי פלוגתת הש"ס בהילוך אברהם וגבי קיפול הארץ תחת משכב יעקב

גרסינן בבבא בתרא (ק, א) גבי קנין קרקע ע"י ההחזקה בה: "תניא, הלך בה לארכה ולרחבה קנה מקום הילוכו דברי ר' אליעזר, וחכמים אומרים אין הילוך מועיל כלום עד שיחזיק [היינו מעשה שימוש בפועל בקרקע], אמר ר' אלעזר מ"ט דר' אליעזר, דכתיב [גבי אברהם (לך יג, יז)] קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, ורבנן [היאך יבארו טעם הציווי לאברהם], התם משום חביבותא דאברהם

בית או שדה מחבירו והציע בהן מצעות ושכב עליהן קנה, כמ"ש בבית יוסף סימן קצ"ב, ולכך קפלה כל ארץ ישראל תחתיו כדי שיקנה בשכיבתו את כולה, שלא יהא מקום לקטרג ולומר שלא קנה בשכיבתו אלא מקצת, וכגון ארץ הכנעני לחוד ולא כל ארץ שבעה עובדי כוכבים ומזלות, והיינו דנקט הכא לישנא דנקט התם שתהא נוח ליכבש לבניו". וחזינן דשכיבת יעקב ודאי מעולה מהליכה סתם דלא קני, והוי קנין גמור. וראה בצרור המור על התורה גבי יעקב. ויעויי גם בצפנת פענח להגאון מרגצ'וב עה"ת כאן.

ובאמת יש מקור מן המדרש (ב"ר עה"פ - פס"ט, ד) דמעשה שכיבה זה נתן בעלות ליעקב, דגריס התם (דלא כבש"ס "שתהא נוחה ליכבש לבניו", אלא) "קיפלה כפינקס ונתנה תחת ראשו כאינש דאמר מן תחות רישא דידך", והיינו שבזה מוחזקת הארץ בידו כדבר המונח תחת ראשו, וכמ"ש הרד"ל שם "שזה שתחת ראשו של אדם ודאי שלו, כן קיפלה תחת ראשו להחזיקה שהיא שלו", וראה עוד מש"כ ביפה תואר השלם.

אלא דהתו"ח כתב כן גם לגירסת הש"ס דהקיפול תחתיו הי' "כדי שתהא נוחה ליכבש לבניו", שגם כוונת הש"ס היא למעשה קנין, ועפ"ז החידוש בש"ס על המדרש הוא דלא רק שיעקב עצמו קנה עי"ז בעלות על א"י ("מן תחות רישא דידך"), אלא אף עי"ז נפעל שתהא נוחה בדין ליכבש לבניו⁴.

יעקב "הארץ אשר אתה שוכב עלי' לך אתננה ולזרעך" (פרשתנו כה, יג) - "מאי רבותי" (וכי' ארבע אמות משכבו הבטיחו לתת לבניו², רש"י), אמר רבי יצחק מלמד שקפלה הקב"ה לכל ארץ ישראל והניחה תחת יעקב אבינו (כדי³) שתהא נוחה ליכבש לבניו" (כד' אמות של משכבו¹, רש"י). ואף הכא משמע כוונת לשון הש"ס דהקיפול גרם שתהא הארץ נוחה ליכבש לישראל (ובפרט אי גרסינן כנ"ל - "כדי שתהא נוחה ליכבש לבניו"), ויל"ע טובא גדר מעשה הקיפול תחתיו והיאך גרם שתהא נוחה ליכבש.

ויעויי בתורת חיים על הש"ס שם שכתב להדיא דהכא הוא בגדר מעשה קנין אף לרבנן, וד"ל: "שתהא נוחה ליכבש לבניו, פירש רש"י ז"ל כארבע אמות, ועוד יש לפרש כי ההיא דאיתא בפרק המוכר פירות דיליף ר' אליעזר דהילוך קונה מדכתיב קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה, וקאמר הש"ס ורבנן התם משום חביבותא דאברהם הוא דקאמר לי' הכי כדי שיהא נוח לכבוש לבניו, ופירש רשב"ם ז"ל דהווי להו כיוורשין ולא כגזלגין ולא יהי' רשות לשטן לקטרג ולא פתחון פה למדת הדין, והכא נמי יש לפרש הכי דקנאה יעקב כששכב עלי', דקיימא לן הקונה

(1) כ"ה בהגהות הב"ח שם. וברא"ם פרשתנו כאן.

(2) ראה גם זהר פרשתנו (קנו, רע"א): וכי ההוא אתר בלחודוי אבטח לי' קב"ה דהא ארבע אמינ או חמשא הוו ולא יתיר.

(3) כ"ה בדקדוקי סופרים על אתר בשם "כל הכתבי יד" (וראה לקמן הערה 5). וראה לקמן בפנים בדיוק לשון הש"ס.

(4) ובאמת בתו"ח משמע דמפרש דהיינו הך, כי

דהלא כלל כללו רבותינו דלא עביד קוב"ה ניסא למגנא (ראה דרשות הר"ן דרוש ח הקדמה הא'), ובשלמא אם הקיפול הועיל ופעל שאכן "תהא נוחה כו" שפיר עשאו הקב"ה, אבל וכי בכדי לרמוז ליעקב על העתיד יעשה הקב"ה נס, הלא הודעת עתידות בלבד נעשית ע"י דיבור וכיו"ב (וכמסופר לעיל מיני' בכתוב גבי אברהם'), ואמאי יצטרך להיות נס, ודוקא נס רבתי כזה (שאין לו שום אחיזה בטבע) "לקפל" כ"א" תחת (ד' אמות של) יעקב*.

(כמה וכמה דורות לאח"ז). פירוש, דדברי התו"ח הנ"ל ע"פ הרשב"ם שהי' בזה קנין המונע ערעור בעתיד אינם מסתברים ע"ד הפשט, דאין נראה שזה שידע יעקב שלשעה קיפל הקב"ה כו' פעל באופן טבעי שלא יערערו האומות כו' כו"כ דורות לאח"ז (ובפרט את"ל שכל זה הי' בחלום כדלקמן הערה 8) ונגם בנוגע להילוך אברהם בארץ כו' שבדברי הרשב"ם, ע"ד הפשט לא מסתבר לומר שע"ז נעשה נוחה ליכבש לבניו (ובפרט את"ל ש"א קנה אברהם א"י ע"י הילוכו זה - ראה לקמן ריש ס"ב), שלכן לא הביא רש"י דבר זה בפירושו עה"ת, כדלקמן בפנים ס"ב].

אב"ל עדיין אין בכל זה לתרץ אמאי לא הודיע הקב"ה העתידות ע"י דיבור, דלא ליעבר ניסא למגנא.

7) ראה מש"כ רש"י גופי' לך (טו, טז-יז) כו"כ רמזים.

8) וכבר נתחבטו מפרשי רש"י (גו"א, משכיל לדוד, באר יצחק ועוד) ושקלו וטרו איך אפ"ל נס כזה (והביאור שרצו לתרץ אינם מתאימים לפשוטם של דברים (ע"ש), וכיון שלא נרמזו כלל בדברי רש"י, מוכח שיש לפרש דבריו כפשטותם. ואכ"מ.

בחזקוני עה"פ כתב שכל הדבר הי' בח"ל, אבל הלא כמדובר כמה פעמים לשון פירוש רש"י על התורה הוא לכל לראש כפשוטו (כמובן ל"בן חמש למקרא'), היינו שקיפל כפשוטו, ורק אמירת "שוכב עלי" הי' בחלום.

אמנם, כ"ז יתכן למאי דגרסינן בש"ס "כדי) שתהא נוחה ליכבש", היינו שהדבר נפעל ע"ז. אולם רש"י על התורה הביא הך דרשא שבש"ס בגירסא אחרת, וכתב "קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו רמז א"י שתהא נוחה ליכבש לבניו", דמשמעו שרק רמז הקב"ה וגילה ליעקב דבר שיתרחש לאחר זמן, שכיבוש הארץ יהא נוח ביום שיהא, ולא שהדבר נפעל ע"י הקיפול. ויל"ע טובא מה ראה רש"י לגרוס כן, ובמאי קמיפלגי ב' האופנים בדרשת הכתוב.

ובדרך כלל אם משנה רש"י מגירסת הש"ס, הוא רק משום שבלימוד הפשט הפשוט עדיף כגירסתו, והכא לכאורה אדרבה, דוקא הדרשה שהעדיף רש"י לנקוט ולשנות מן הש"ס מוקשית יותר*,

זה שנוח ליכבש לבניו הוא מפני שע"ז קנה יעקב א"י, אבל (נוסף על המבואר להלן סוף הערה 6), מזה גופא שהודגש בש"ס וברש"י "נוחה ליכבש לבניו", מוכח שהוא ענין בפני עצמו. וראה יפה תואר (השלם) למדרש שם.

5) כ"ה בדפוס רש"י שלפנינו ובדפוס שני דרש"י*. אבל בדפוס ראשון דרש"י וכת"י רש"י שתח"י תיבות אלו איתא (ובכמה כתבי יד אכן אשכחן דגריס "כדי שתהא כו'". ראה לעיל הערה 3). ויעי' אריכות הדברים במק"א גבי היכא דאשכחן גירסאות שונות שבדפוס רש"י, דדוקא הגירסא הדרושת ביאור להבנתה נותנים הדברים שהיא המקורית - ספר "כללי רש"י" פרק כ (וראה שם גם בענין דפוס ראשון ושני, מי מהם מעולה יותר).

6) ולכאורה הי' נראה לתרץ דשינה לפי שע"ד הפשט קשה לומר דמה ש"קיפל הקב"ה כו' תחתיו" (תחת יעקב) יפעל הפעולה ד"נוחה ליכבש לבניו

* בצילום דפוס שני שתח"י, תיבות אלו מוקפות בסוגריים ומעל השורה הוגה "כדי".

ב

ביאור מחודש בשינוי רש"י מן הש"ס גבי בעלות יעקב

ונראה לומר, דגם אליבא דהפירוש שנקט רש"י ודאי שהיתה כבר ליעקב גופי בעלות על הארץ (ואין כאן רק גילוי עתידות לענין בניו), ואדרכה, לפירושו יש בבעלות יעקב חידוש נפלא יותר, עד שלא הוצרך למעשה קנין עבור זה. ולפירוש זה, הנס שהי' פעל פעולה גדולה בנוגע לאופן קניינה לישראל בעתיד, כדלהלן.

דהנה בפרשת דרכים (דו"ש ט) הטיב לחקור באריכות גבי בעלות ישראל על ארצם אימתי החלה בדיני הקנינים, והעלה דכבר מזמן אברהם הי' בה קנין ממש. ויעויי' בתיב"ע על הכתוב הנ"ל דאברהם דנקיט להדיא דאברהם כבר "עבד בה חזקתא". וראה נמי ברמב"ן על הכתובים שם (שם, טו)⁹. אמנם אליבא דרש"י פשטות הכתובים גבי האבות היא שהיתה כאן הבטחה ליתן לבניו, ולא שכבר נקנתה לישראל בטרם כבשוה¹⁰ (ראה בזה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 204 ואילך). ומיהו מ"מ היתה כאן רשות לאבות עצמם על הארץ לנהוג בה כאילו כבר ניתנה להם והם הבעלים עלי', מחמת שיש הבטחה ודאית שעתידיה להנתן לישראל, וכלשון רש"י

עצמו גבי ההבטחה לאברהם "לזרעך נתתי את הארץ" דנאמר "נתתי" לשון עבר כי "אמירתו של הקב"ה כאילו היא עשויה"¹¹ (לך שם. ראה בזה בארוכה לקו"ש שם). ובענין "בעלות" זו שביד האבות חידוש כאן רש"י חידוש מיוחד גבי יעקב יותר מבאברהם.

ויבואר בהקדמת ההסבר בעיקר כוונתו של רש"י בהבאת דרשה זו שקיפל הקב"ה הארץ תחת יעקב, כדודוע אין רש"י מזכיר מדרשות אלא אלו הנצרכים להבנת הפשט. והנה, בנדו"ד כבר לפלו המפרשים (ס' הזכרון, רא"ס, גו"א, באר מים חיים (לאחי המהר"ל), דבק טוב ועוד) והעלו דכוונת רש"י והש"ס אחת היא, הקושי שיש כאן בהבנת הפשט הוא הוא קושיית הש"ס "מאי רבותי", ועל דא נקט רש"י תירוץ הש"ס דהרבותא הוא שקיפל כל א"י תחתיו שיש רבותא בהבטחה זו "שתהא נוחה ליכבש לבניו" (כמו שנוח לכבוש ד' אמות של משכבו, כפי' רש"י בש"ס). ולדברי מפרשים אלו קשיא טובא, חדא, שבפירושו לש"ס ראה להוסיף ולהסביר "כד' אמות של משבו", וכ"ש שהי' לו להוסיף הסברה זו בפירושו לתורה שנכתב גם ל"בן חמש למקרא"¹². וגם, רש"י כתב את פירושו על התיבות "שוכב עלי",

(11) ויעויי' בהנסמן להלן סוף הערה 24.

(12) בכר"כ דפוס רש"י שלפנינו, נדפס בסוגריים "כד' אמות שזה מקומו של אדם" (ובדפוסים אחרים נדפסו התיבות "כד' אמות" בלי סוגריים). אבל בדפוס א"י * דרש"י ובכל כתי' רש"י שתח"י (לבד א') ליתא תיבות אלו.

(9) וראה עוד בזה בלקו"ש חט"ו ע' 101 הערה 16. וש"נ.

(10) ולהעיר שגם לדעת ר"א בכ"ב שקנה אברהם ע"י הילוכו לארכה ולרחבה, הלא קנה רק מקום הילוכו ולא כל א"י.

(* בצילום דפוס שני שתח"י נתוספו תיבות אלו על הגליון.

מאומה), דהציווי הי' שיעשה פעולה של הליכה ככל אשר יחפץ בלי מפריע, שהוא מעשה בעלות, להורות על בעלותו שלו על א"י, וא"כ מהו שגבי יעקב העדיף לנקוט דהקיפול לא הי' כדי להעיד על בעלות יעקב עצמו (כפירוש המדרש) אלא "רמז לו שתהא נוחה ליכבש לבניו".

ולהכי נראה יותר לומר דקושיית "מאי רבותי" לא קשיא מלכתחילה בפשוטו של מקרא, כי בפשט י"ל דהתיבות "אשר אתה שוכב עלי" אין משמעם השמח המצומצם שעליו שכב, אלא "הארץ" (היינו לא הקרקע אלא המדינה), היינו דתיבות אלו מפרשות פירוש תיבת "הארץ" בה' הידיעה, דהארץ שבה מדובר כאן אשר עלי' שכב - "לך אתננה ולזרעך"¹⁵ [נוהו שלא הוצרך רש"י להתעכב ולפרש (גם) הכתוב (דלעיל' (לך יג. טו)) גבי אברהם, "כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה גו", דלכאורה תמוה על דרך הנ"ל¹⁶, שהרי אדם יכול לראות רק שטח מצומצם¹⁷ (מתוך כלל ארץ ישראל¹⁸), ובפרט בהיותה

ואילו קושייתו קושיית הש"ס היא, מאי רבותא איכא בהבטחת ד' אמות מן הארץ בלבד, אמאי לא עמד בדבריו על התיבות "הארץ אשר אתה (שוכב עלי)"¹³, הלא הקושי שבש"ס אינו על "שוכב עלי" לעצמו, אלא ע"ז ששטח הארץ "אשר אתה שוכב עלי" קטן הוא ביותר (ד' אמות). וע"כ מוכח דלא כמפרשים הנ"ל, דבהבאת פירוש זה לא בא רש"י ליישב קושיית הש"ס, אלא קושיא בתיבות "שוכב עלי" עצמם, וכן מוכח דיסוד התירוץ "שתהא נוחה ליכבש לבניו" שמעינן לי' (לא מגודל שטח "הארץ אשר אתה שוכב עלי" שלא הזכיר רש"י בפירושו, אלא) מהתיבות "שוכב עלי" גופא.

דהנה, כנ"ל חזינן דלא רצה רש"י לנקוט כבש"ס שהי' קנין בדבר, אלא נראה דנקט שהוא רק הודעת עתידות, ובזה קשה אמאי עשה הקב"ה נס רק לכך. ומה גם שרש"י הי' יכול לנקוט פירוש המדרש הנ"ל סוס"א שהי' בדבר כדי להראות בעלותו של יעקב גופא על א"י ("מן תחות רישא דידך"), ומ"מ העדיף דוקא לנקוט שהוא רמז "שתהא נוחה ליכבש לבניו" הנזכר בש"ס. וביותר מתמי' הדבר, דהנה דרשת הש"ס גבי אברהם שהילוכו הוא כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו - לא הביאה רש"י התם על הכתוב, ומשמע דלא נקיט לי' בפשט לומר שענין "נוחה ליכבש לבניו" בא ע"י פעולת האב¹⁴, ולדרכו יתפרש הילוך אברהם בפשטות (עד שאינו צריך לפרש

15) כמ"ש ביפה תואר (השלם) לב"ר שם (הועתק בעץ יוסף לעין יעקב חולין שם). וראה גם ספורנו עה"פ (ודלא כמ"ש בבאר יצחק לרש"י כאן). ולהעיר גם מב' הגירסאות בתרגום אונקלוס כאן: א) "שרי עליה", ב) "שכיב עליה".

16) וכמו שהקשה בזהר פרשתנו (קנה, סע"ב) - ובהמשך לזה מקשה (עד"ז) עה"פ "הארץ אשר אתה שוכב עלי' דפרשתנו (כנ"ל הערה 2).

17) בזהר שם: תלת פרסי או ארבע או חמש פרסי. וראה הנסמן בנצוצי זהר שם.

18) שהיא ת' פרסי על ת' פרסי (רש"י שלח יג, כה).

13) כמו הש"ס שהעתיק מן הכתוב גם תיבות אלו.

14) ראה לעיל הערה 6.

אמר לו הקב"ה "שא נא עיניך גו' הארץ אשר אתה רואה גו'", כרגיל להראות מתנה העתידה להנתן, שתהי' למקבל הכרה בדבר שעתידי לבוא לידו; אבל הכא קשה מה נתוסף ע"י "אשר אתה שוכב עלי"ו]. ועל דא מתרץ רש"י דקיפל הקב"ה כל א"י תחתיו, היינו שבאמירת "הארץ אשר אתה שוכב עלי"ו בא הקב"ה ליתן לו סימן (לא על הארץ, כמו גבי "אשר אתה רואה" דאברהם, אלא) על בעלותו ש' יעקב על הארץ²³ - בדוגמת מעשה ההילוך דאברהם, "קום התהלך בארץ".

ובענין זה הוסיף רש"י לבאר יותר מה נתוסף בבעלות יעקב גופי' על הארץ ע"י הקיפול והשכיבה, דהנה גם באברהם י"ל (ע"פ הפשט) דהטעם שאמר לו הקב"ה "קום התהלך בארץ" הוא לא משום חיוזוק הבטחת הקב"ה "לך אתננה ולזרעך"²⁴, אלא זהו עבור אברהם, שהבטחת הקב"ה "כי לך אתננה" תורגש אצלו עד שיוכל להתנהג כמי שנעשה כבר בעלים על הארץ וכאילו כבר נעשתה ארצו (וכנ"ל ריש הסעיף ד"אמירתו של הקב"ה כאילו היא עשויו"); ומעתה גבי יעקב ש'א עשה הוא

ארץ הרים ובקעות (עקב יא, יא), וא"כ מאי משמע בהבטחה "הארץ אשר אתה רואה לך אתננה"¹⁹. ואפי' אי תימא דאברהם עמד באותה שעה על הר גבוה²⁰, וביכלתו הי' לראות שטח גדול ביותר ("צפונה ונגבה וקדמה וימה" (לך יג, יד), מ"מ דוחק גדול לומר שיכל לראות משם כ' א"י לגבולותי'. אלא ודאי לא נעמד ע"ז רש"י כיון שמעיקרא אינה קושיא ע"ד הפשט, כי "הארץ אשר אתה רואה" אין פירושו להגביל גודל השטח שאותו "אתננה", שינתן לו רק מה שרואה, ואין כאן אלא סימן איזוהי ה"ארץ" (מדינה) שתנתן לו - הארץ שאותה רואה לפניו (בכללות) בפני עצמה]. אלא השאלה שבא רש"י ליישב בכתוב דנן היא אמאי הוצרך הקב"ה ליתן בכלל (התיבות "שוכב עלי"ו בתור) סימן על ארץ ישראל, והי' די שיאמר (כדכתיב בכ"מ²¹) "הארץ הזאת לך אתננה גו"²² [ובשלמא באברהם מיושב שפיר אמאי

19 ברש"י ויחי (מט, כו) "ולא הראהו אלא א"י בלבד", ומשמע לכאורה שהקב"ה הראהו (בדרך נס) כל א"י (וראה גם אוה"ח לך שם).

אב"ט - אינו. כי מזה גופא שעל אחר לא פירש שהי' בזה נס (וראה אוה"ח לך שם, שהי' נס ע"ד קפיצת הדרך ומה שקיפל כו' תחתיו), מוכח שהי' ענין טבעי (ולהעיר מרש"י ברכה לד, א ואילך). וברש"י "ולא הראהו אלא א"י בלבד" לא נחית אלא לומר, ש"כל הארץ אשר אתה רואה" היא רק א"י, ולא - חו"ל. וק"ל.

20 ראה לך שם (ג-ד) "וילך גו' אל מקום גו' בראשונה" - והרי מקום המזבח "בראשונה" הי' "ההרה" (לך יב, ח).

21 ראה לך יב, ז. טו, ז. שם, יח. ועוד.

22 ראה ע"ז יפה תואר שם. משכיל לדוד כאן.

23 ואין רש"י צריך לכתוב זה בפירוש כי זה מוכן מא"י (וכמו שאין רש"י מפרש הטעם ד"קום התהלך בארץ" גבי אברהם).

24 והחילוק שיש בין הבטחה של הקב"ה בכח או הבטחה הקשורה עם מעשה של פועל - לא נאמר אלא ע"ד הדרוש כו' (ראה רא"ם על הכתוב גבי יעקב. וראה רמב"ן לך יב, ו. ועוד), אבל ע"ד הפשט, כאשר מבטיח הקב"ה אין חסר בזה מאומה עד שיהי' צורך לעשות דבר של פועל - ראה בחדא"ג מהרש"א בחולין (שם). דרשות הר"ן דרוש ב.

מהקב"ה ("קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו").

ובזה נתחדש על הש"ס²⁶, דלפי הש"ס נמצא ד"נוחה ליכבש לבניו" היינו ע"י פעולה (וטירחא) של "בניו", עכ"פ כהטירחא שצריך בכיבוש ד' אמות, אבל לפירוש רש"י בפשט הכתוב נתחדש דגם טירחא מועטת לא יוצרכו ישראל ברצותם לכבוש הארץ ויהי הדבר בדרך של "שוכב עליו", ואף קודם הכיבוש, והקב"ה יגמור את הדבר, כהא דאמרו על חזקי' המלך "אני ישן על מטתי ואתה עושה" (איכה רבה פ"ד, טו). וראה מש"כ רש"י בדברים (א, ח) "אין מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה כו'" (שמזה מובן שלעתידי לבא יהי באופן זה), ובלשון הרשב"ם הנ"ל בבבא בתרא "ולא יהי רשות לשטן לקטרג ולא פתחון פה לבעל מדת הדין"²⁷.

עצמו מאומה להראות בעלותו, ורק הקב"ה קיפל הארץ תחת מקום שכיבתו, ואף אחד לא ראה ולא ידע מכך [ויתר על כן, דבר זה עצמו לא הי' באופן שהקב"ה אמר לו "שוכב עלי", אלא "וישכב" (היינו שיעקב נשכב מעצמו), ולאחר שיעבר הי' שטח "תחתיו" אזי "קיפל הקב"ה כו'" ולאח"ז "ויחלום גו'" ואמר לו "הארץ אשר אתה שוכב עלי' לך אתננה גו'"], ולהכי הוצרך רש"י לבאר מה נפעל (אצל יעקב) בזה ש"קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו"²⁵. ולענין זה הביא רש"י הביאור "רמזו לו שתהא נוחה ליכבש לבניו", דזה שנתן הקב"ה בעלות ליעקב רק ע"י "שוכב עלי", דלא כאברהם שבו הי' מעשה "קום התהלך בארץ", הוא חידוש שיש בהבטחה ליעקב על פני ההבטחה לאברהם, והוא דנתחדש בהבטחה זו שכיבוש הארץ ע"י בניו יבוא בקלות, בלי שום טירחא, כי הסימן על הבעלות על א"י הוא באופן שאין עליו לעשות מאומה, אלא שוכב הוא על הארץ ("שוכב עלי") ומקבלה

26 ועיי"ע בלקו"ש ח"כ ע' 5-134 החידוש ברש"י על הש"ס, דהש"ס מייירי בנתינה העתידה מצד הקב"ה ורש"י הוסיף גם מצד כיבושם של ישראל. עיי"ש ותמצא נחת.

27 וראה משכיל לדוד על הכתוב גבי יעקב.

25 ראה גם חדא"ג מהרש"א שם.

